

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка
доктор юридичних наук, професор
Євген Соболев
11 червня 2026 року

ВИСНОВОК *

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Щирук Ірини Анатоліївни на тему:
«Соціально-психологічна підтримка військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 05 Соціальні та поведінкові науки

Витяг з протоколу фахового семінару кафедри практичної психології Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка від 11 червня 2026 року.

ПРИСУТНІ: 8 із 8 науково-педагогічних працівників кафедри практичної психології Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка:

Клочек Лілія Валентинівна, завідувачка кафедри практичної психології, докторка психологічних наук, професорка.

Гейко Євгенія Вікторівна, професорка кафедри практичної психології, докторка психологічних наук, професорка.

Близнюкова Олена Миколаївні, доцентка кафедри практичної психології, кандидатка психологічних наук, доцентка

Галушко Любов Ярославівно, доцентка кафедри практичної психології, кандидатка психологічних наук, доцентка

Мамчур Ірина Вікторівна, доцентка кафедри практичної психології, кандидатка психологічних наук, доцентка

Мельничук Ірина Ярославівна, доцентка кафедри практичної психології, кандидатка психологічних наук, доцентка

Міненко Ольга Олександрівна, доцентка кафедри практичної психології, кандидатка психологічних наук, доцентка

Радул Ірина Генадіївна, доцентка кафедри практичної психології, кандидатка психологічних наук, доцентка

На засіданні присутні:

Щирук Ірина Анатоліївна, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія.

Шаумян Олена Геворківна, кандидатка психологічних наук, доцентка, доцентка кафедри психологічного здоров'я та розвитку особистості Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

З присутніх членів кафедри практичної психології - 8 науково-педагогічних працівників – 2 доктори психологічних наук, професори, 6 кандидатів психологічних наук, доцентів – фахівців за профілем представленої дисертації.

Голова засідання – Гейко Євгенія Вікторівна, професорка кафедри практичної психології, докторка психологічних наук, професорка.

СЛУХАЛИ: доповідь Щирук Ірини Анатоліївни на тему: «Соціально-психологічна підтримка військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу».

Науковий керівник: Клочек Лілія Валентинівна, завідувачка кафедри практичної психології, докторка психологічних наук, професорка.

Тему дисертаційної роботи затверджено Вченою радою Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 14 від 25 травня 2025 року).

Доповідачка обґрунтувала актуальність обраної теми, зазначила, що однією з найскладніших і найкритичніших проблем сучасного світу є негативні наслідки ПТСР у військовослужбовців та цивільних осіб, що завдають неблаганного удару по здоров'ю та життю особистості та потребують вжиття екстрених медичних заходів і надання соціальної та психологічної підтримки. Серед таких чинників без перебільшення можна назвати воєнний стрес й посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), що сколихнули життя людей в нашій країні та, на жаль, залишається актуальною з огляду на значне поширення цієї важкої соціально-психологічної проблеми з її ускладненнями.

Тому одним із першочергових завдань науковців є розробка ефективних засобів профілактики та корекції не лише з ПТСР у військовослужбовців та цивільних осіб, які перебували в умовах воєнного стресу, а й з їхніми соціально-психологічними наслідками, які особливо негативно позначаються на психологічному стані та соціальному статусі особистості.

Особливої уваги заслуговують військовослужбовці та цивільні особи, які перебувають в умовах воєнного стресу. Водночас цілісного та системного погляду на проблему соціальної та психологічної підтримки військовослужбовців, цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу дослідниками майже не представлено.

Тому питання соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу, є недостатньо розробленим як у теоретико-методологічному, так і в практичному аспектах.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості соціально-психологічної підтримки військовослужбовців і цивільних осіб, постраждалих від посттравматичного стресового розладу в умовах воєнного стресу, розробити та апробувати програму її реалізації.

Для досягнення мети було висунуто такі **завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз провідних наукових підходів до визначення специфіки соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих від посттравматичного стресового розладу в умовах воєнного стресу.

2. Розробити та обґрунтувати модель соціально-психологічної підтримки військових та осіб, які пережили посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) під час воєнного стресу.

3. Дослідити специфіку когнітивних дисфункцій та соціально-психологічних характеристик військовослужбовців і цивільних осіб, постраждалих від ПТСР, у структурі їхнього адаптаційного потенціалу, що підлягає емпіричному вивченню.

4. Розробити та апробувати програму соціально-психологічної підтримки військовослужбовців і цивільних осіб, постраждалих від ПТСР в умовах воєнного стресу.

Об'єкт дослідження: процес соціально-психологічної підтримки військовослужбовців і цивільних осіб, постраждалих від ПТСР в умовах воєнного стресу.

Предмет дослідження: особливості соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу.

Теоретико-методологічний аналіз сучасних наукових підходів до вивчення проблеми соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу показує, що соціально-психологічна підтримка військовослужбовців та цивільних осіб із ПТСР розглядається як стратегія, процес і діяльність. Вона включає соціальний та психологічний компоненти, які визначають адаптивний потенціал особистості.

Соціально-психологічний супровід військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу – це особливий вид діяльності, зміст якого визначається соціально-психологічними характеристиками військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу та включає взаємопов'язані й залежні компоненти – соціальний (стосунки із суспільством) і психологічний (особливості функціонування в когнітивній, мотиваційній та поведінковій сферах), вони визначають адаптивний потенціал.

Як чинники соціально-психологічної підтримки вказуються риси особистості і сприйняття себе людиною, якій надається підтримка/підтримка, соціокультурні характеристики, особливості мережі соціальної підтримки, ситуаційний контекст і особистий досвід.

Підкреслюється, що основним джерелом піклування про соціально-психологічну підтримку військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу є їхні перспективи як потенційно важливий чинник їхнього психологічного та фізичного благополуччя.

Запропоновано модель соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу, що має системний, поетапний і багатокомпонентний характер. Вона включає п'ять модулів: соціально-психологічний, соціально-медичний, соціально-правовий, соціально-економічний та соціально-педагогічний, які забезпечують комплексність супроводу та інтеграцію постраждалих у соціальне середовище.

Показано, що програма співпраці з військовослужбовцями та цивільними особами постраждалими на ПТСР в умовах воєнного стресу має поетапний, системний і багатокомпонентний характер. Технології соціально-психологічної підтримки включали індивідуальну та групову роботу і були поділені на п'ять модулів: соціально-психологічний, соціально-медичний, соціально-правовий, соціально-економічний та соціально-педагогічний.

Емпіричні дані об'єктивно показали, що когнітивна дисфункція у військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу здебільшого проявляється помірними та високого рівня когнітивними порушеннями зі зниженням окремих когнітивних функцій (пам'яті, уваги, розумової працездатності), без ознак сімейної та соціальної дезадаптації.

Соціально-психологічними характеристиками військовослужбовців та цивільних осіб у структурі адаптивності були їхня життєва позиція, ставлення до себе і свого здоров'я, уявлення про свою цінність, психоемоційний стан, рівень самооцінки, майбутнє і суб'єктивна оцінка тривалості часової перспективи, ставлення до життєвих ситуацій, особливо до «дистанціювання» та «соціального», що взаємопов'язані з використанням таких стратегій упоралося, як «дистанціювання» і «пошук підтримки».

Водночас триваліша життєва перспектива, нижчий рівень смертності, незалежність та автономність, здатність самостійно ухвалювати рішення і брати на себе відповідальність, позитивне ставлення до себе та вміння використовувати соціальні ресурси позитивно впливали на стан досліджуваних, сприяючи підвищенню адаптаційних можливостей і швидшому відновленню.

Встановлено, що оцінка психосоціальної підтримки пов'язана із суб'єктивною оцінкою емоційної складності стресових ситуацій, пов'язаних із наслідками ПТСР, психосоціальними параметрами реальних соціальних мереж (широта, щільність і структура), а також з емпатією як соціально значущою рисою особистості, справедливістю як чиннику морального вибору і цілісності особистості як критерію її психічного здоров'я.

Розроблено Програму соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу, яка реалізується на корекційному, відновлювальному та профілактичному рівнях.

Компоненти ефективності Програми соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу включають реалізацію організаційних умов через упровадження розробленої технології соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу та реалізацію потенційних особистісних ресурсів, самопрезентацію і блокування життєвої самореалізації для активізації ресурсних можливостей і підвищення адаптаційного потенціалу військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу. Доведено ефективність розробленої системи підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу.

Проведене дослідження не претендує на вичерпне розв'язання зазначеної наукової проблеми. Перспективи подальшого дослідження пов'язані з вивченням вікових і гендерних особливостей соціально-психологічного супроводу, а також із удосконаленням навчальних програм для підготовки фахівців, які працюють із цією категорією населення.

До доповіді було задано 6 запитань, на які доповідачка надала вичерпні і ґрунтовні відповіді.

Запитання задавали:

Гейко Євгенія Вікторівна, професорка кафедри практичної психології, докторка психологічних наук, професорка:

Шановна Ірино Анатоліївно, розкрийте, будь ласка, специфіку організації психопрофілактичних та психокорекційних заходів для осіб, які постраждали на ПТСР в умовах воєнного стресу.

Ширук І.А.: Дякую за запитання! Психопрофілактичні та корекційні заняття в рамках експерименту тривали три тижні. Протягом перших тижнів підгрупи збиралися шість днів на тиждень, а у останній тиждень – чотри рази на тиждень. Після завершення контрольних замірів учасникам експериментальної групи були запропоновані продовження занять у форматі груп взаємопідтримки. Це дало змогу оптимізувати внутрішні ресурси та адаптаційні можливості особистості в системі соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу, під час і після реабілітації.

Такий підхід сприяв ефективній організації їхнього повсякденного життя. Виконання цих завдань стало можливим завдяки використанню аксіомистецьких психотерапевтичних методів і прийомів, що характеризуються поступовим ускладненням і розширенням психотерапевтичного впливу й психологічній підтримці учасників психопрофілактичних та психокорекційних занять. Це сприяло розвитку адаптаційних можливостей та оптимізації особистісних ресурсів, даючи змогу учасникам краще організувати своє життя на основі принципів здоров'я.

До комплексної системи увійшли методи активних соціально-психологічних тренінгів і вправ. Методи адаптувалися до специфіки дослідницького питання.

Участь у формувальних експериментах була обмежена специфічними протипоказаннями, такими як загострення хронічних захворювань, гострі психічні стани, тяжкі розлади особистості та поведінки, тяжкі депресії та емоційні розлади з психомоторною загальмованістю.

Міненко Ольга Олександрівна, доцентка кафедри практичної психології, кандидатка психологічних наук, доцентка:

Шановна Ірино Анатоліївно, розкрийте, будь ласка, типові ознаки посттравматичного стресового розладу.

Ширук І.А.: Дякую за запитання! Типовими ознаками ПТСР є: підвищена тривожність, прокручування в голові епізодів психотравми та переживання їх повторно, як реальних, нічні жахи, безсоння, небажані спогади. Також мають місце депресії, емоційна притупленість, агресія та дратівливість. У наукових роботах виокремлюють такі відмінні риси цих станів: 1) виробляються в кілька етапів, унаслідок цього мають пролонгований перебіг; 2) визначаються

різноманітною психопатологічною структурою; 3) завершуються стабільними залишковими станами в 6-20% випадків із виразною тривалою дезадаптацією. Отже, можна зробити висновок, що за характером прояву посттравматичний стрес поділяється на гострий, хронічний і відстрочений. Гострий посттравматичний стресовий синдром діагностується, коли симптоми з'являються протягом 3 місяців після психотравми. При відстроченому ПТСР ознаки з'являються після латентного періоду, який настає після 6 місяців і більше.

Отже, можна виокремити основні чотири типи симптомів, які найчастіше трапляються за хронічного перебігу ПТСР:

1. Тривожний тип ПТСР відповідає клінічним проявам досліджуваного синдрому. Він вважається стандартом хронічного ПТСР. Для цього типу характерний високий рівень суверенної і психічної тривожності, яка не обтяжена нав'язливими спогадами про травмувальну подію. Пацієнти можуть порушити ці спогади, зайнявши себе будь-якою діяльністю.

2. Дисфоричний тип ПТСР. Як і тривожний тип, також має певний набір і яскраву вираженість симптоматики. Присутні раніше невластиві особистості риси: дратівливість, агресивність, гнівливість. Домінування тужливо-апатичного настрою є ознакою депресії.

3. Астенічний тип ПТСР. Для цього типу характерним є домінантні та нав'язливі спогади. У свідомості вони проявляються з помірним ступенем вираженості. Поведінка характеризується пасивністю.

4. Соматоформний тип ПТСР. Для такого типу характерні симптоми ПТСР, які виникають через пів року після подій, що травмують психіку. Таким чином, можна стверджувати, що випадки належать до відтермінованого варіанту ПТСР, де спостерігається практично повна відсутність низки симптомів. Наприклад, значуще почуття напруженості та тривожності або, навпаки, пригніченості й апатії в ситуаціях, які нагадують психотравмувальну подію.

Близнюкова Олена Миколаївна, доцентка кафедри практичної психології, кандидатка психологічних наук, доцентка:

Шановна Ірино Анатоліївно, зазначте, будь ласка, провідні види ПТСР, які Ви розглядаєте у Вашому дисертаційному дослідженні ?

Щирук І.А.: Дякую за запитання! Досліджуючи посттравматичний розлад, ми з'ясували, що виділяють два види або форми проявів ПТСР – гостра і хронічна форми проявів. За гострої форми, особистість фіксується, зациклюється на стресі. У цьому випадку симптоматика виражена яскраво. Гострій формі властиве поступове згасання або вона може перейти в хронічну форму. При прояві хронічної форми симптоми не зникають, але їх вираженість знижується. Симптоми ПТСР формуються завдяки ступеню тяжкості травми, її локалізації та індивідуальній здатності особистості впоратися зі стресом і взяти його до уваги.

Мамчур Ірина Вікторівна, доцентка кафедри практичної психології, кандидатка психологічних наук, доцентка:

Шановна Ірино Анатоліївно, назвіть і охарактеризуйте структуру Програми соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу.

Щирук І.А.: Дякую за запитання. Програма соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу, які проходять реабілітацію, складалася з трьох рівнів: корекційного, відновлювального та профілактичного.

Програма соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу охоплює три рівні: корекційний, відновлювальний та профілактичний.

На корекційному рівні Програми соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу було розроблено організаційні умови, необхідні для підвищення ефективності та результативності системи. Враховували особливості когнітивних порушень і соціально-психологічні характеристики учасників з метою актуалізації їхніх адаптивних можливостей та активного залучення в соціально значущу діяльність.

На рівні відновлювання Програми соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу було реалізовано організаційні умови з активізації ресурсного потенціалу військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу і підвищення їхніх адаптивних можливостей із впровадженням розробленої нами технології соціально-психологічного супроводу.

Сутність профілактичного рівня Програми соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб із ПТСР в умовах воєнного стресу полягає у створенні умов, які запобігають повторному виникненню чи загостренню симптомів посттравматичного стресового розладу та сприяють довготривалій адаптації особистості. Підвищення психологічної компетентності учасників: формування знань про природу стресу, механізми його подолання, навички саморегуляції. Розвиток соціальних і комунікативних навичок: тренування конструктивних стилів спілкування, вміння вирішувати конфлікти, підтримувати соціальні зв'язки. Формування життєстійкості та ресурсності: розвиток здатності долати труднощі, використовувати внутрішні та зовнішні ресурси для підтримки психічного здоров'я. Розвиток навичок саморефлексії: аналіз власних емоцій, поведінкових реакцій, усвідомлення особистих сильних сторін. Попередження соціальної ізоляції: залучення до суспільно значущої діяльності, волонтерських чи професійних проєктів.

Перший блок програми був спрямований на стабілізацію емоційного стану, підвищення рівня рефлексії, стимулювання адаптаційного потенціалу, життєстійкості та толерантності до невизначеності.

Другий блок програми стимулював процес моделювання середовища шляхом згадування позитивних подій минулого та визначення «свого місця» в ньому. Цей механізм передбачає формування цілісного ставлення до свого минулого, сьогодення і майбутнього, пошук нового осмисленого напрямку життя, зміну самоприйняття і розвиток позитивних стосунків у системі соціальної та психологічної підтримки.

У третьому блоці програми використовували низку методичних прийомів, спрямованих на усвідомлення позитивного життєвого позиціонування і своїх

життєвих можливостей, прийняття себе, усвідомлення важливості соціально-психологічної підтримки та інтеграції в суспільство.

Методи програми включали групові дискусії, елементи тренінгу життєстійкості, креативності, психосоматичної саморегуляції, психогімнастику, візуальні та нарративні методи, лекції, висловлювання та метафоричні ігри; роботу в парах і групах, художню творчість та інші види самовираження, артистичні техніки й тілесно-орієнтовані методи, комбінований зворотній зв'язок і рефлексію, спрямовану на гармонізацію взаємодії когнітивних, інтелектуальних, вольових та емоційних функцій.

Радул Ірина Геннадіївна, доцентка кафедри практичної психології, кандидатка психологічних наук, доцентка:

Уточніть, будь ласка, Ірино Анатоліївно, результативність заходів у межах формувального експерименту.

Щирук І.А.: Дякую за запитання. Під впливом заходів формувального впливу спостерігається значна корекція когнітивних порушень. Ефективність розробленої «Програми соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу» за соціально-психологічними параметрами підвищила їхні адаптаційні можливості, зокрема, активну життєву позицію, психоемоційний стан, систему ставлення до власного здоров'я, усвідомлення його цінності, рівень самооцінки, орієнтацію на здоров'я та конструктивність копінг-стратегій, що підтверджується поліпшенням показників готовності використовувати соціальну підтримку як додатковий соціальний ресурс.

Участь досліджуваних у низці індивідуальних і колективних соціально значущих заходів значно знизила рівень їхньої тривожності та кількість проявів депресивних/агресивних станів.

Загалом результати, отримані в контрольній групі, свідчать про те, що ефективність Програми соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу залежить від їхнього адаптаційного потенціалу та організаційних умов, створених для реалізації цієї системи. Про підвищення рівня готовності до інтеграції в суспільство свідчить аналіз достовірності результатів дослідження, а також розроблені методики соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу, що активізують їхні ресурсні можливості в напрямі реалізації потенційних особистісних ресурсів, самопрезентації та самореалізації життєвих навичок, конструктивного прийняття соціально-психологічної підтримки. Цьому сприяє реалізація програм, спрямованих на підвищення їхнього адаптаційного потенціалу.

Таким чином, створення організаційних умов, необхідних для реалізації Програми соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу, і використання програм активізації їхніх ресурсних можливостей і підвищення адаптаційного потенціалу значно підвищать ефективність цієї системи.

Мельничук Ірина Ярославівна, доцентка кафедри практичної психології, кандидатка психологічних наук, доцентка:

Шановна Ірино Анатоліївна, визначте сутність соціально-психологічного супроводу військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу

Щирук І.А.: Дякую за запитання. Соціально-психологічний супровід військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу – це особливий вид діяльності, зміст якого визначається соціально-психологічними характеристиками військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу та включає взаємопов'язані й залежні компоненти – соціальний (стосунки із суспільством) і психологічний (особливості функціонування в когнітивній, мотиваційній та поведінковій сферах), вони визначають адаптивний потенціал.

Виступи присутніх. З відгуком про роботу аспірантки над темою дисертації впродовж навчання в аспірантурі виступила **науковий керівник Ключек Лілія Валентинівна**, докторка психологічних наук, професорка, завідувачка кафедри практичної психології ЦДУ ім. В. Винниченка, яка відзначила, що у процесі підготовки за освітньо-науковою програмою зі спеціальності 05 Соціальні та поведінкові науки Щирук Ірина Анатоліївна виконала індивідуальний навчальний план, сформувала належний рівень науково-дослідницької компетентності, оволоділа сучасними методами психологічного дослідження, продемонструвала здатність до самостійного наукового пошуку, аналітичного мислення та розв'язання актуальних проблем професійної психологічної освіти. Особливу увагу науковий керівник звернула на сформовану наукову культуру здобувачки, яка проявляється у вмінні критично осмислювати наукові джерела, інтегрувати різні підходи, дотримуватися академічної доброчесності та презентувати результати досліджень у відповідності до міжнародних стандартів. Ірина Анатоліївна виявила високий рівень дослідницької самостійності, здатність до постановки нових наукових завдань та їхнього комплексного вирішення, що свідчить про її готовність до подальшої наукової діяльності та розвитку у сфері психологічної науки.

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена сучасними трансформаціями українського суспільства, що висувають нові вимоги до зумовлена сучасними трансформаціями українського суспільства, які висувають нові вимоги до системи соціально-психологічної підтримки особистості. В умовах воєнного стресу та посттравматичних викликів особливої значущості набуває розробка ефективних механізмів профілактики, корекції та реабілітації, спрямованих на збереження психічного здоров'я, підвищення адаптаційного потенціалу та інтеграцію постраждалих у соціальне середовище.

Дисертацію виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри практичної психології Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка «Психологічні закономірності, чинники та ресурси розвитку, збереження і відновлення цілісності особистості в умовах сучасного соціального середовища».

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що авторкою: уперше для вивчення проблеми соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу використано парадигмальний підхід; використання

системно-цілісного, суб'єктно-діяльнісного та системно-структурного підходів забезпечує комплексне бачення проблеми, дозволяє інтегрувати індивідуальні та соціальні чинники у процесі реабілітації та створює основу для побудови ефективної моделі соціально-психологічного супроводу військовослужбовців і цивільних осіб, постраждалих від ПТСР в умовах воєнного стресу.

- визначено концептуальні засади програми соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих від ПТСР в умовах воєнного стресу, на основі системної та комплексної методології.

- виявлено когнітивні порушення та соціально-психологічні характеристики військовослужбовців і цивільних осіб, що визначають специфіку їхнього адаптаційного потенціалу та потребують урахування при побудові програм підтримки.

- запропоновано модель соціально-психологічної підтримки військових та осіб, які пережили посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) під час воєнного стресу, яка інтегрує індивідуальні та групові форми роботи й забезпечує комплексний підхід до реабілітації та постреабілітаційного супроводу осіб із ПТСР.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає у концептуалізації соціально-психологічних засад підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих від ПТСР в умовах воєнного стресу, у векторі активізації їхніх ресурсних можливостей та підвищення адаптаційного потенціалу; виявленні та систематизації когнітивних порушень і соціально-психологічних характеристик зазначених категорій осіб, що визначають специфіку їхнього функціонування та потребують урахування при побудові програм підтримки; формуванні сучасного уявлення про організаційні особливості соціально-психологічної підтримки, що забезпечує інтеграцію теоретичних моделей із практичними технологіями реабілітації та постреабілітаційного супроводу.

Практичне значення дослідження полягає у розширенні уявлень про соціально-психологічні особливості підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих від ПТСР в умовах воєнного стресу; використанні теоретично й емпірично обґрунтованих положень як методологічного підґрунтя у психодіагностичній, психопрофілактичній, психокорекційній та психотерапевтичній роботі фахівців, що працюють із зазначеними категоріями осіб; визначенні змісту програм соціально-психологічної підтримки осіб, постраждалих від ПТСР, а також у практиці психологічного консультування щодо питань здоров'я, суб'єктивного благополуччя та соціальної успішності; забезпеченні можливості адаптації та інтеграції постраждалих у соціальне середовище шляхом використання розроблених програм і технологій підтримки.

Пропонована система може бути рекомендована до впровадження в реабілітаційних центрах, центрах соціально-психологічної допомоги та центрах відновного лікування.

Відзначено високий рівень теоретичної підготовки здобувачки, її здатність працювати з широким колом наукових джерел, здійснювати порівняльний аналіз різних наукових підходів та узагальнювати результати сучасних педагогічних досліджень. У дисертаційній роботі переконливо обґрунтовано

значення культурно-дозвіллевої діяльності як важливого чинника соціалізації, творчого розвитку та формування активної життєвої позиції учнів основної школи. Дисертантка ґрунтовно проаналізувала стан наукової проблеми, продемонструвала академічну добросовісність, уміння критично осмислювати й інтегрувати різні концепції, а також здатність до самостійного наукового пошуку.

Важливим здобутком дисертаційного дослідження визначено створення моделі соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, які пережили посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) унаслідок воєнного стресу. Запропонована модель інтегрує індивідуальні та групові форми роботи, забезпечує комплексний підхід до реабілітації та постреабілітаційного супроводу осіб із ПТСР, а також враховує особливості їхнього когнітивного, емоційного та соціального функціонування. Вона поєднує цільовий, концептуальний, змістовно-технологічний та результативний блоки, що дозволяє реалізувати системну підтримку, спрямовану на відновлення адаптаційного потенціалу, розвиток життєстійкості та інтеграцію постраждалих у суспільство.

Також зазначено, що у процесі роботи над дисертацією Ірина Анатоліївна Щирук проявила себе як відповідальна, наполеглива та цілеспрямована дослідниця, здатна до самостійної наукової діяльності, критичного осмислення фактів і систематичної роботи над удосконаленням тексту дослідження. Вона продемонструвала високий рівень організованості, уміння інтегрувати різні наукові підходи та впроваджувати результати дослідження у практику. Її дослідницька діяльність характеризується системністю, глибиною теоретичного осмислення та прагненням до практичної реалізації отриманих висновків, що свідчить про готовність до подальшої наукової роботи.

Дисертація Щирук Ірина Анатоліївни «Соціально-психологічна підтримка військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу» є завершеним самостійним науковим дослідженням, відповідає вимогам, передбаченим для дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 05 Соціальні та поведінкові науки.

З оцінкою дисертації Щирук Ірини Анатоліївни виступила рецензент:

Шаумян Олена Геворківна, кандидатка психологічних наук, доцентка, доцентка кафедри психологічного здоров'я та розвитку особистості яка відзначила, що суттєвим завданням сучасної психологічної науки в Україні є створення умов задля реабілітації осіб, які пережили ПТСР й воєнний стрес в умовах екстремальних соціально-психологічних подій, що й обумовлює актуальність представленого дослідження. Проблема інтегрованої й системної психологічної підтримки військовослужбовців, переселенців та осіб, які опинилися в умовах дії воєнного стресу, набуває все більшої актуальності. У такий спосіб, дослідження зазначеної проблематики щодо виявлення ефективної системи інтегрованої психологічної підтримки осіб, постраждалих на ПТСР внаслідок дії воєнного стресу набуває теоретичного і практичного значення.

У вказаному контексті значущості набуває проблема визначення соціально-психологічних умов підтримки, реабілітації як інтегрованої системи

надання швидкої психологічної допомоги особам, які потребують на неї, а дисертаційне дослідження Щирук Ірини Анатоліївни є актуальною і своєчасною спробою вирішити низку питань щодо утворення дієвої системи підтримки та реабілітації зазначених осіб.

У науковому дослідженні авторкою обґрунтовано актуальність проблеми дослідження та розкрито ступінь її розробки, чітко визначено об'єкт, предмет наукового пошуку, висвітлено теоретико-методологічні засади і методи дослідження, вказано базу дослідження, визначено наукову новизну й теоретичне та практичне значення дисертаційного дослідження.

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечено методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних позицій, використанням відповідним меті методам й завданням дослідження, репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісних та якісних методів аналізу отриманих емпіричних даних, застосуванням методів математичної статистики.

Вагомість наукової новизни отриманих авторкою результатів дослідження визначається тим, що у ньому вперше, на основі системного підходу виокремлено провідні детермінанти системи індивідуально-типологічних та соціально-психологічних властивостей постраждалих внаслідок дії ПТСР та їх взаємозв'язок із особистісними рисами постраждалих, специфікою ціннісних орієнтувань та особливостями поведінки та їх перебіг в умовах воєнного стресу. А також виявлено специфіку поєднання особистісних та когнітивних властивостей, що оформлюють патерни поведінки постраждалих в умовах дії екстремальних стрес-факторів. Й виявлено та систематизовано соціально-психологічні умови підтримки та реабілітації постраждалих внаслідок дії воєнного стресу.

Окрім цього, дисертанткою висвітлено концептуальні й змістовно-процесуальні засади «Програми соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу», із визначенням провідних складових її ефективної реалізації, через запровадження інноваційних соціально-психологічних технологій за методологічним, змістовим, технологічним компонентами.

Втім, авторка дисертаційного дослідження поглиблює уявлення про соціально-психологічну структуру та умови комплексної підтримки постраждалих на ПТСР, які пережили дію воєнного стресу й розвиває погляди на специфіку функціонування складових, що перешкоджають дії негативних наслідків ПТСР.

У першому розділі дисертанткою наведено аналіз наукових поглядів на соціально-психологічну природу воєнного стресу та його дію на особистість, зокрема в екстремальних умовах; розкрито сучасні підходи до підтримки постраждалих на ПТСР внаслідок дії такого стрес-фактору.

Авторкою дослідження доведено, що одним із надзначуємих стрес-факторів є екстремальні умови, а адаптаційні можливості постраждалих, які перебували у таких умовах, пов'язані з їх ресурсністю, життєстійкістю, а також, з системою переконань, цінностей та реабілітаційним потенціалом загалом; артикулюється, що витривалість до несприятливих зовнішніх впливів має прояв у зламі адаптаційного бар'єру або перевищенні індивідуальних пристосувальних можливостей, у зв'язку з чим постає питання про травмування

особистості; зауважується, дія воєнного стресу має відбиття у невротичних розладах, зниженні комунікативної активності й загостренні психосоматичних розладів у постраждалих; наголошується, що спостерігається розмаїття особистісних деструкцій, порушення саморегуляційних механізмів й, саме, через ставлення постраждалих до дії воєнного стресу відзначається специфіка самоопанування таким станом.

Дисертантка переконливо виокремлює симптомами ПТСР, а саме: підвищена тривожність, прокручування в голові епізодів психотравми та переживання їх повторно як реальних, нічні кошмари, безсоння, небажані спогади. Також мають місце депресії, емоційна притупленість, агресія та дратівливість. У посттравматичного стресового розладу є гострий, хронічний і відстрочений періоди. Гострий діагноз діагностується за появи симптомів протягом трьох місяців після травми. Хронічний, із тривалістю симптомів понад три місяці. Із затримкою – коли симптоми з'являються після латентного періоду (шість місяців).

На підґрунті результатів теоретичного аналізу проблеми, дисертантка визначає, що особливості дії воєнного стресу на постраждалих мають прояв через специфіку реагування на стрес-фактор (рішучість-нерішучість), ставлення до стрес-фактору (ігнорування, трансформація, абстрагування), сприйняття стрес-фактору (об'єктивність-необ'єктивність), а чинниками, що унеможливають адаптацію до стрес-фактору є високий рівень нейротизму, неконструктивні психологічні захисти й копінг-стратегії, низький рівень стресостійкості.

Дисертанткою показано, що вагомим завданням підтримки та реабілітації постраждалих, які пережили дію воєнного стресу, є надання психологічної допомоги у самореалізації, розвитку особистісного потенціалу, набуття гармонії власного внутрішнього світу, покращення психологічного самопочуття, укріплення та збереження психічного здоров'я. Така психологічна допомога є психосоціальною практикою, спрямованою на сприяння постраждалим у вирішенні завдань, пов'язаних із їх життєдіяльністю загалом.

Аналіз використаної літератури дисертанткою свідчить про дієвість системного підходу, саме в такий спосіб вдалося визначити розмаїті концепції й теоретичні положення, що існують на сьогоднішній день в науці й піддавши їх систематизації виокремити найдієвіші наукові підходи й розробити власну модель комплексної реабілітації особам, які пережили дію екстремальних стрес-факторів.

У другому розділі авторкою представлено загальну стратегію емпіричного дослідження, висвітлено процедуру та принципи його побудови, обґрунтовано репрезентативність вибірки; здійснено аналіз психодіагностичного інструментарію та його відповідності завданням дослідження, а також наведено результати констатувального етапу дослідження та узагальнено його результати. Кількісний та якісний аналіз результатів констатувального етапу психологічного дослідження із застосуванням методів математичної статистики дозволив формалізувати емпіричні дані у психологічні результати та висновки.

Якісний аналіз емпіричних даних, що здійснила Щирук І.А., дозволив їй впродовж емпіричного дослідження, виходячи з його мети та висунутих припущень, довести, що рівень адаптаційного потенціалу виявився тісно

пов'язаним із такими аспектами: ставленням до себе, власним здоров'ям, сприйняттям майбутнього, суб'єктивною оцінкою тривалості часової перспективи, почуттям безнадійності, загальним емоційним станом, а також ставленням до життєвих обставин. Значну роль у цьому процесі відіграли використані стратегії самоопанування: «дистанціювання» та «пошук соціальної підтримки».

Також виокремлено взаємозв'язки між вибором джерел соціально-психологічної підтримки та рівнем самооцінки і ціннісними орієнтаціями досліджуваних показали наявність статевих і вікових особливостей. Найбільша кількість таких зв'язків відзначалася у військовослужбовців, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу.

Переконливо доведено, що рівень подібності життєвих цінностей родичів істотно впливає на вибір джерел соціально-психологічної підтримки. Досліджувані більше схиляються до взаємної допомоги, якщо їхні цінності узгоджуються та не конфліктують. За відсутності родичів із подібними орієнтаціями зростає роль підтримки друзів і соціального оточення.

Оцінка ефективності соціально-психологічної підтримки залежить також від сприйняття емоційної складності стресової ситуації (наприклад, пов'язаної з ПТСР), характеристик реальної соціальної мережі (широта, щільність, структура) та рівня емпатійності індивіда як важливої особистісної риси.

В такий спосіб, результати емпіричного дослідження уможливили доповнення теоретичних висновків щодо соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу, з урахуванням цих умов, забезпечили можливість побудови програми соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу.

У третьому розділі дисертанткою розкрито методологічні принципи розробки та реалізації програми соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу і проведено оцінку її ефективності. Авторкою підтверджено, що концептуальні засади запропонованої соціально-психологічної програми віддзеркалюють теоретико-методологічні основи психологічної підтримки постраждалих через вирізнення категорії «соціально-психологічна підтримка» у науковій літературі, загальних підходів до розуміння підтримки у різних парадигмах й, власне, психологічної специфіки підтримки корекції їх емоційного стану, сенсорно-перцептивної та інтелектуальної діяльності, корекції поведінки та психічного стану.

Розроблена та впроваджена програма соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу, містила групові дискусії, елементи тренінгу життєстійкості, креативності, психосоматичної саморегуляції, психогімнастику, візуальні та нарративні методи, лекції, висловлювання та метафоричні ігри; роботу в парах і групах, художню творчість та інші види самовираження, артистичні техніки й тілесно-орієнтовані методи, комбінований зворотній зв'язок і рефлексію, спрямовану на гармонізацію взаємодії когнітивних, інтелектуальних, вольових та емоційних функцій.

Про результативність розробленої дисертанткою програми соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу, свідчить якісне змінювання у бік зростання та оптимізації показників адаптованості постраждалих до нових умов і опрацювання негативних наслідків дії воєнного стресу.

Авторка психологічного дослідження за результатами формувальних заходів висвітлює статистично значуще покращення їх адаптаційних можливостей, зокрема, активна життєва позиція, психоемоційний стан, система ставлення до власного здоров'я, усвідомлення його цінності, рівень самооцінки, орієнтація на здоров'я та конструктивність копінг-стратегій, що підтверджується поліпшенням показників готовності використовувати соціальну підтримку як додатковий соціальний ресурс.

У цілому, зміст дисертації дає підстави стверджувати, що виконане дослідження є значним внеском у вітчизняну психологічну науку, його результати містять безсумнівну наукову новизну й пройшли необхідну апробацію у ході обговорень на науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах міжнародного та всеукраїнського рівнів. Матеріали дисертаційної роботи отримали належне висвітлення у наукових публікаціях. Основні положення й висновки дисертаційного дослідження представлено у 13 публікаціях авторки, з яких 6 статей у наукових фахових виданнях із психології (з них 6 статей – у фахових виданнях, 1 з яких проіндексована у наукометричній базі Scopus), 7 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Дисертацію оформлено згідно з вимогами МОН України. Дисертація характеризується чіткою структурованістю, логічністю, цілісністю і завершеністю, що свідчить про ґрунтовність вибору теми та наявність подальших перспектив у процесі її дослідження.

Не дивлячись на безумовні переваги дисертаційного дослідження Щирук І.А., є певні зауваження і побажання:

1. Упродовж емпіричного дослідження наголос ставиться на гендерному аспекті й вирізняються особливості дії стрес-фактору на жінок й чоловіків в окремих вибірках. Але не достатньо обґрунтовано саме такий наголос. Крім того, в умовах задіяння широких верств населення у екстремальну дію стрес-факторів, на нашу думку, варто показати більш широку вибірку, що залучала би людей різних вікових категорій.

2. На нашу думку, під час висвітлення реабілітаційних заходів, варто акцентувати увагу на діяльності соціально-психологічної служби й тих програм, що існують в теперішній час, котрі також виявили власну ефективність.

Зазначені недоліки та зауваження не знижують цінності здійсненого дослідження та загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження, як завершеного цілісного наукового доробку.

Все вищезазначене дає підстави стверджувати, що дисертаційне дослідження «Соціально-психологічна підтримка військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу» відповідає всім вимогам чинного Порядку присудження ступеня доктора філософії, а її авторка Щирук Ірина Анатоліївна заслуговує на присудження відповідного

наукового ступеня з галузі знань 053 Психологія за спеціальністю 05 Соціальні та поведінкові науки.

З оцінкою дисертації **виступили:**

Професорка кафедри практичної психології, докторка психологічних наук, професорка Гейко Є.В. наголосила на актуальності та значущості порушеної проблеми, а також на недостатній її розробці й науковому обґрунтуванні у сучасній психологічній теорії та практиці. Дисертація відзначається чіткою логікою побудови наукового апарату: сформульовано мету, завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження, окреслено наукову новизну роботи. У дослідженні розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність моделі соціально-психологічної підтримки осіб, які пережили посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) унаслідок воєнних подій. Заслужують схвалення визначені психологічні умови реалізації моделі: формування ціннісно-мотиваційної спрямованості особистості; забезпечення практико-орієнтованого характеру психологічної допомоги через індивідуальні та групові форми роботи; розвиток комунікативних і рефлексивних компетентностей засобами інтерактивних технологій; створення підтримувального середовища у процесі реабілітації та постреабілітаційного супроводу. Доцільно відзначити авторську модель соціально-психологічної підтримки, яка складається з взаємопов'язаних блоків: цільового, концептуального, змістовно-технологічного та результативного. Апробація результатів дослідження на науково-практичних конференціях підтверджує, що матеріали роботи мають теоретичну значущість та практичну цінність.

Дисертація Щирук Ірини Анатоліївни «Соціально-психологічна підтримка військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу» може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 05 Соціальні та поведінкові науки.

Доцентка кафедри практичної психології, кандидатка психологічних наук, доцентка Радул І.Г. зазначила, що Щирук І.А. комплексно й всебічно висвітлила наукову проблему, яка до цього часу була недостатньо представлена, як предмет спеціального психологічного вивчення. Дослідження соціально-психологічних умов підтримки осіб, які пережили посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), зумовлене динамічними змінами в українському суспільстві та воєнними викликами, що висувають підвищені вимоги до якості психологічної допомоги та реабілітації. Організація соціально-психологічної підтримки набуває особливого значення для процесів соціалізації, відновлення психічного здоров'я, розвитку адаптаційних ресурсів, формування життєстійкості та активної життєвої позиції постраждалих. Ефективність психологічної допомоги безпосередньо залежить від рівня професійної готовності фахівця, який виступає консультантом, терапевтом і організатором реабілітаційних заходів. Виявлені суперечності між зростаючими суспільними очікуваннями щодо компетентності психолога та недостатньою практико-орієнтованістю існуючої системи підготовки підкреслюють, що саме психологічні умови стають визначальним чинником подолання розриву між теоретичними засадами та реальними потребами сучасного суспільства. Тому дисертаційне дослідження Щирук І.А. є актуальним і своєчасним.

Робота характеризується логічно виваженою структурою, що охоплює окреслене коло дослідницьких завдань і відображає досягнення поставленої мети. Вона відзначається творчим пошуком, аргументованістю положень, доказовістю та новими підходами в оцінці психологічних явищ і феноменів. Заслужують схвалення запропоновані методичні рекомендації для практичних психологів щодо впровадження психологічних умов підтримки осіб із ПТСР, зокрема: а) здійснення попередньої діагностики стану клієнтів та оцінювання ресурсів інституції, забезпечення передумов на інституційному, кадровому та діагностичному рівнях; б) чітке дотримання покрокової логіки реалізації комплексу психологічних умов (аксіологічний підхід із ціннісними діалогами та культурним зануренням; інтерактивні проекти з використанням арт-терапії, групових тренінгів та цифрових інструментів; практична робота з обов'язковими реальними реабілітаційними заходами та рефлексивним самоаналізом); в) за обмежених ресурсів – застосування мінімального варіанту з інтеграцією в наявні програми; г) обов'язковий моніторинг ефективності за змінами мислення, емоційної стабільності та зовнішніми оцінками.

Дисертаційну роботу Щирук І.А. слід вважати завершеним самостійно виконаним дослідженням і таким, що може бути рекомендованим до захисту у разовій спеціалізованій раді за спеціальністю 05 Соціальні та поведінкові науки.

Доцентка кафедри практичної психології, кандидатка психологічних наук, доцентка Мельничук І.Я., наголосила, що у дисертації коректно визначено об'єкт і предмет дослідження, логічно узгоджено мету та завдання, застосовано адекватні методи психологічного дослідження, що у своїй сукупності дозволило Щирук І.А. системно проаналізувати визначену проблему. Робота характеризується єдністю змісту, який відповідає поставленій меті, а текст оформлено відповідно до чинних вимог до дисертаційних досліджень. У роботі чітко представлено ступінь і основні напрями наукової розробки проблеми соціально-психологічної підтримки осіб із ПТСР. Реалізація авторського наукового пошуку відображена у науковій новизні, яка є очевидною та беззаперечною.

Практичне значення одержаних результатів полягає у створенні програми курсу «Соціально-психологічна підтримка осіб із посттравматичним стресовим розладом» та методичних рекомендацій для практичних психологів, викладачів закладів вищої освіти й фахівців системи психологічної допомоги. Матеріали дисертації можуть бути використані для розширення та оновлення змісту навчальних дисциплін: «Психологія стресу», «Клінічна психологія», «Психологічне консультування», «Психотерапія травми», «Соціальна психологія», «Методи психологічної допомоги» та ін. Отримані результати можуть застосовуватися під час організації практики студентів-психологів, підготовки методичних матеріалів, тренінгових занять, а також у процесі підвищення кваліфікації психологічних працівників і викладачів ЗВО. Крім того, напрацювання можуть бути інтегровані в систему післядипломної психологічної освіти з метою формування готовності фахівців до роботи з особами, які пережили ПТСР.

Дисертаційне дослідження Щирук Ірини Анатоліївни цілком відповідає вимогам, що висуваються до робіт такого типу і може бути рекомендоване до

захисту у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 05 Соціальні та поведінкові науки.

Заслухавши і обговоривши доповідь Щирук Ірини Анатоліївни, а також за результатами попередньої експертизи представленої дисертації на засіданні кафедри практичної психології прийнято висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження Щирук Ірини Анатоліївни «Соціально-психологічна підтримка військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

Голова засідання:

докторка психологічних наук, професорка,
професорка кафедри практичної психології
ЦДУ ім. В. Винниченка

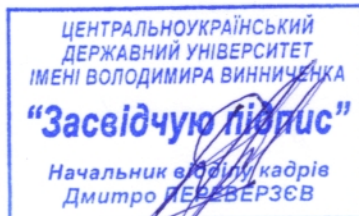
Євгенія Гейко

Рецензент:

кандидатка психологічних наук, доцентка
доцентка кафедри психологічного здоров'я
та розвитку особистості
ЦДУ ім. В. Винниченка

Олена Шаумян

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
результатів дисертації Щирук Ірини Анатоліївни «Соціально-
психологічна підтримка військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих
на ПТСР в умовах воєнного стресу»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 053 Психологія

Актуальність дослідження. Однією з найскладніших і найкритичніших проблем сучасного світу є негативні наслідки ПТСР у військовослужбовців та цивільних осіб, що завдають неблаганного удару по здоров'ю та життю особистості і потребують вжиття екстрених медичних заходів і надання соціальної та психологічної підтримки. Серед таких чинників без перебільшення можна назвати воєнний стрес й ПТСР, що сколихнули життя людей в нашій країні та, на жаль, залишається актуальною з огляду на значне поширення цієї важкої соціально-психологічної проблеми з її ускладненнями.

Здатність ПТСР, а також інших особливо небезпечних психологічних травм в умовах воєнного стресу охопити велику кількість людей, завдавати їм страждань та зрештою призводити до соціально-психологічної кризи наочно свідчить про те, що наслідки воєнного стресу являють собою серйозну загрозу для національної безпеки.

Саме тому одним із першочергових завдань науковців є розробка ефективних засобів профілактики та корекції не лише з ПТСР у військовослужбовців та цивільних осіб, які перебували в умовах воєнного стресу, а й з їхніми соціально-психологічними наслідками, які особливо негативно позначаються на психологічному стані та соціальному статусі особистості.

У зв'язку з цим особливу увагу слід приділяти військовослужбовцям та цивільним особам, які є найбільш фізично працездатними представниками населення. Водночас цілісного та системного погляду на проблему соціальної та психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу дослідниками майже не представлено.

Можна сказати, що питання соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу недостатньо розроблене як у теоретико-методологічному, так і в практичному та впроваджувальному аспектах.

Дослідження з цієї проблеми практично обмежуються суто медичними та медико-психологічними аспектами поєданого впливу фармакотерапії та психотерапії на військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу (К. Давіденко М. Денисенко, Р. Лакінський, Л. Шестопалова, І. Лінський, З. Кісарчук, О. Чабан та ін.)

Пошук шляхів розв'язання цієї проблеми є важливим самостійним науковим завданням, що потребує: проведення комплексного емпіричного дослідження соціально-психологічних особливостей військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу; побудови й функціонування системи соціальної підтримки військовослужбовців та

цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу (О. Блінов, В. Завацький, Р. Попелюшко, О. Сафін, В. Турбан тощо).

Таким чином, проблема соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу потребує глибокого наукового аналізу, систематизації та узагальнення.

Наукова та соціальна значущість і недостатня розробленість цієї проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: «Соціально-психологічна підтримка військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу».

Зв'язок із науковими програмами, планами і темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах комплексних наукових тем кафедри практичної психології Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка: «Психологічні закономірності, чинники та ресурси розвитку, збереження і відновлення цілісності особистості в умовах сучасного соціального середовища». Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 14 від 25 травня 2025 року)

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- уперше для вивчення проблеми соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу використано парадигмальний підхід; використання системно-цілісного, суб'єктно-діяльнісного та системно-структурного підходів забезпечує комплексне бачення проблеми, дозволяє інтегрувати індивідуальні та соціальні чинники у процесі реабілітації та створює основу для побудови ефективної моделі соціально-психологічного супроводу військовослужбовців і цивільних осіб, постраждалих від ПТСР в умовах воєнного стресу.

- визначено концептуальні засади програми соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих від ПТСР в умовах воєнного стресу, на основі системної та комплексної методології.

- виявлено когнітивні порушення та соціально-психологічні характеристики військовослужбовців і цивільних осіб, що визначають специфіку їхнього адаптаційного потенціалу та потребують урахування при побудові програм підтримки.

- запропоновано модель соціально-психологічної підтримки військових та осіб, які пережили посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) під час воєнного стресу, яка інтегрує індивідуальні та групові форми роботи й забезпечує комплексний підхід до реабілітації та постреабілітаційного супроводу осіб із ПТСР.

Теоретична значущість дослідження полягає: в концептуалізації соціально-психологічних засад підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих від ПТСР в умовах воєнного стресу, у векторі активізації їхніх ресурсних можливостей та підвищення адаптаційного потенціалу; виявленні та систематизації когнітивних порушень і соціально-психологічних характеристик зазначених категорій осіб, що визначають специфіку їхнього функціонування та потребують урахування при побудові програм підтримки; формуванні сучасного уявлення про організаційні особливості

соціально-психологічної підтримки, що забезпечує інтеграцію теоретичних моделей із практичними технологіями реабілітації та постреабілітаційного супроводу.

Практичне значення дослідження полягає в розширенні уявлень про соціально-психологічні особливості підтримки військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих від ПТСР в умовах воєнного стресу; використанні теоретично й емпірично обґрунтованих положень як методологічного підґрунтя у психодіагностичній, психопрофілактичній, психокорекційній та психотерапевтичній роботі фахівців, що працюють із зазначеними категоріями осіб; визначенні змісту програм соціально-психологічної підтримки осіб, постраждалих від ПТСР, а також у практиці психологічного консультування щодо питань здоров'я, суб'єктивного благополуччя та соціальної успішності; забезпеченні можливості адаптації та інтеграції постраждалих у соціальне середовище шляхом використання розроблених програм і технологій підтримки.

Пропонована система може бути рекомендована до впровадження в реабілітаційних центрах, центрах соціально-психологічної допомоги та центрах відновного лікування.

Результати дослідження **впроваджено** у роботу Херсонського державного університету (довідка № 03-32/ 564 від 15.04.2026 року), Донецького державного університету внутрішніх справ (акт впровадження від 09.04.2026 року), Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського (протокол № 13 від 21.03.2026 року), Центральноукраїнського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (довідка № 38 від 24.03.2026 року), Національної академії внутрішніх справ (акт впровадження від 31.03.2026 року).

Особистий внесок авторки. Розроблені наукові положення та отримані результати емпіричного дослідження є самостійним внеском авторки у визначення соціально-психологічних особливостей проявів когнітивного дисонансу у професійній діяльності медичних працівників. В опублікованих зі співавторами працях доробок авторки становить: Popovich I., Koval I., Zavatska N., Hoi N., Shchyruk I., Domina H., Zinchenko S. Impact of psychogenic factors on motivational orientation of junior athletes. *Journal of Physical Education and Sport*. Vol.23, issue 9, September 2023, article number 270. DOI:10.7752/jpes.2023.09270 Щирук І.А. здійснила концептуалізацію поняття психічного здоров'я та провела емпіричне дослідження, спрямоване на виявлення впливу психогенних чинників на мотиваційну орієнтацію особистості, що забезпечило наукове обґрунтування взаємозв'язку між психологічними характеристиками та мотиваційними стратегіями у діяльності; Клочек Л.В., Щирук І.А. Психологічна допомога військовослужбовцям із посттравматичним стресовим розладом. *Психологія: реальність і перспективи*. 2024. Випуск 23. С.71-78. DOI https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi23.413 Щирук І.А. розкрила сутність посттравматичного стресового розладу, його клініко-психологічні прояви та соціально-психологічні наслідки, що дозволило визначити ключові напрями психологічної допомоги військовослужбовцям у процесі подолання травматичного досвіду. Розробки та ідеї, що належать співавторам, у дисертації не використовуються.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення дисертаційної роботи було представлено на науково-практичних конференціях, семінарах-тренінгах, зокрема на міжнародних: II Міжнародної науково-практичної конференції Становлення особистості: персоногенетичний контекст, 23-24 квітня 2024 р., м. Мукачево «Психологічні особливості висвітлення природи аксіології особистості в умовах трансформації суспільства»; IX Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі», 15 лютого 2024 р. Кам'янець-Подільський «Психологічні особливості проявів стрес-фактору у осіб постраждалих на ПТСР»; Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Київ, 09-10 листопада 2024 року) м.Київ. «Психологічні особливості негативних наслідків воєнного стресу у військовослужбовців та осіб, постраждалих внаслідок бойових дій»; Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Цілісний підхід у психології та соціальній роботі: теорія та практика» (23 лютого 2024 року) м. Кропивницький; Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю «Актуальні питання гіпнозу та сучасної гіпнотерапії у корекції психоемоційних травм, ПТСР та інших психічних розладів» 11 січня 2025 р м Київ «Змістовно-процесуальні засади програми соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільного населення, які постраждали на ПТСР в умовах воєнного стресу»; Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців» 10 квітня 2025 р. Хмельницький національний університет; науково-практична конференція з міжнародною участю «Інноваційні технології діагностики, лікування та реабілітації неврологічних захворювань в умовах воєнного часу» 29-30 березня 2024 року; науково-практична конференція з міжнародною участю : «Психосоматична медицина: наука та практика» 24-25 квітня 2025 р м. Київ; щорічний науковий круглий стіл: «Наукова спадщина української психології: єдність минулого та теперішнього» (м. Київ, 12 вересня 2024 року) м. Київ. «Психологічні особливості розладів у військовослужбовців та осіб, постраждалих внаслідок бойових дій»; майстер-клас: «Штучний інтелект та технології віртуальної реальності в курації ПТСР» 24 квітня 2025 р. м. Київ; майстер-клас: «Медико-психологічний супровід осіб, які переживають різні типи втрат в контексті триваючої війни» 25 квітня 2025 р м. Київ; майстер-клас: «Ментальне здоров'я української нації: як зберегти найцінніше?» 11.04.2025 р.

Публікації. Основні положення й висновки дисертаційної роботи представлено у 12 публікаціях авторки, з яких 5 статей у наукових фахових виданнях із психології, 1 стаття – у наукометричному виданні, 6 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та інших виданнях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 209 найменувань (з них 79 – іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації викладено на 217 сторінках, із них 155 сторінок основного тексту. Робота містить 21 таблицю на 12 сторінках, 8 рисунків на 4 сторінках, 3 додатки на 23 сторінках.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ **Наукові публікації, які відображають основні наукові результати** **дисертації**

Статті у наукових періодичних виданнях, включених до переліку **наукових фахових видань України:**

1.1. Щирук І.А. Психологічні особливості негативних наслідків ПТСР й травмування у військовослужбовців та осіб постраждалих на бойовий стрес. Наукові записки. Серія: Психологія, (3), 87–93. <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-3-12>

1.2. Щирук І.А. Соціально-психологічні особливості травмування військовослужбовців в умовах бойового стресу й специфіка корекції: аксіо-особистісний підхід. Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2024. № 3, Том 2. С. 92-101 DOI: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2024-65-3-2-92-101>

1.3. Щирук І. А. Аксіо-особистісний підхід у психотерапії ПТСР внаслідок воєнного стресу у військовослужбовців. Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи. 2023. № 1. С. 25-38 <https://doi.org/10.33216/2219-2654>.

1.4. Щирук І.А. Соціально-психологічні чинники впливу ПТСР на особистість в умовах бойових дій. Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля. 2025. DOI: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2025-68-3-2-294-305>

1.5. Ключек Л.В., Щирук І.А. Психологічна допомога військовослужбовцям із посттравматичним стресовим розладом. Психологія: реальність і перспективи. 2024. Випуск 23. С.71-78. DOI https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi23.413

1.6. Popovych, I., Koval, I., Zavatska, N., Hoi, N., Shchyruk, I., Domina, H., & Zinchenko, S. (2023). Impact of psychogenic factors on motivational orientation of junior athletes. *Journal of Physical Education and Sport*, 23(9), 2346–2356. <https://doi.org/10.7752/jpes>

Наукові публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

Статті у матеріалах науково-практичних конференцій:

2.1. Щирук І. Психологічні особливості розладів у військовослужбовців та осіб, постраждалих внаслідок бойових дій. Наукова спадщина української психології: єдність минулого та теперішнього. Збірник тез доповідей щорічного наукового круглого столу (м.Київ, 12 вересня 2024 року). за ред. Максименка С.Д., В.В.Турбан. К.: Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, 2024 URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737690>

2.2. Щирук І. Психологічні особливості негативних наслідків воєнного стресу у військовослужбовців та осіб, постраждалих внаслідок бойових дій. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Київ, 09-10 листопада 2024 року). за ред. С. Д. Максименка, В. В. Турбан. К.: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737697>

2.3. Щирук І. Психологічні особливості аксіологічного підходу при наданні психологічної допомоги особам постраждалим на ПТСР Цілісний підхід у психології та соціальній роботі: теорія та практика. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Цілісний підхід у психології та соціальній роботі: теорія та практика» (23 лютого 2024 року): Збірник тез. 2024. С. 242 https://www.cusu.edu.ua/images/stories/news_2024/pedfak/01/24-01-09-00/Tezu_konf.pdf

2.4. Щирук І. Психологічні особливості проявів стрес-фактору у осіб постраждалих на ПТСР. Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі : Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, 15 лютого 2024 р. / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2024. С. 123.

2.5. Щирук І. Психологічні особливості висвітлення природи аксіології особистості в умовах трансформації суспільства. Становлення особистості: персоногенетичний контекст: збірник тез доповідей ІІ Міжнародної науково-практичної конференції, 23-24 квітня 2024 р., м. Мукачево / ред. кол. Т. Д. Щербан (гол. ред.) та ін. Мукачево: Вид-во МДУ, 2024. С.46-48.

2.6. Щирук І.А. Змістовно-процесуальні засади програми соціально-психологічної підтримки військовослужбовців та цивільного населення, які постраждали на ПТСР в умовах воєнного стресу Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю «Актуальні питання гіпнозу та сучасної гіпнотерапії у корекції психоемоційних травм, ПТСР та інших психічних розладів» 11 січня 2025 р м Київ. С.76-78.

2.7. Щирук І.А. Соціально-психологічна реабілітація постраждалих від воєнного стресу: теорія і практика. VIII Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Цілісний підхід у психології та соціальній роботі: Теорія і практика» збірник матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю), 07 травня 2026 року / За заг.ред. докт. психол. наук, проф. Клочек Л.В., канд. психол. наук, доц. Мельничук І.Я., канд. пед. наук Руденко Ю.Ю. Рекомендовано рішенням вченої ради Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 13 від 25 травня 2026 р.) Кропивницький, 2026.Збірник тез. 2026. С.225 – 227.

Публікації Щирук І.А. відповідають ustalеним вимогам, достатньо повно відображають суть та результати виконаного дослідження.

Рекомендації дисертації до захисту з урахуванням наукової зрілості пошукувача.

Дисертація Щирук Ірини Анатоліївни на тему: «Соціально-психологічна підтримка військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу» за науковим рівнем, практичною цінністю, змістом та оформленням відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», п. 28 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про

присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. (зі змінами).

З урахуванням цього кафедра практичної психології Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка рекомендує завершене самостійне дослідження Щирук Ірини Анатоліївни на тему: «Соціально-психологічна підтримка військовослужбовців та цивільних осіб, постраждалих на ПТСР в умовах воєнного стресу» до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

За затвердження висновку проголосували; «за» - 8; «проти» - немає; «утримались» - немає.

Голова засідання:

докторка психологічних наук, професорка,
професорка кафедри практичної психології
ЦДУ ім. В. Винниченка

Євгенія Гейко

Рецензент:

кандидатка психологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри психологічного здоров'я
та розвитку особистості
ЦДУ ім. В. Винниченка

Олена Шаумян

